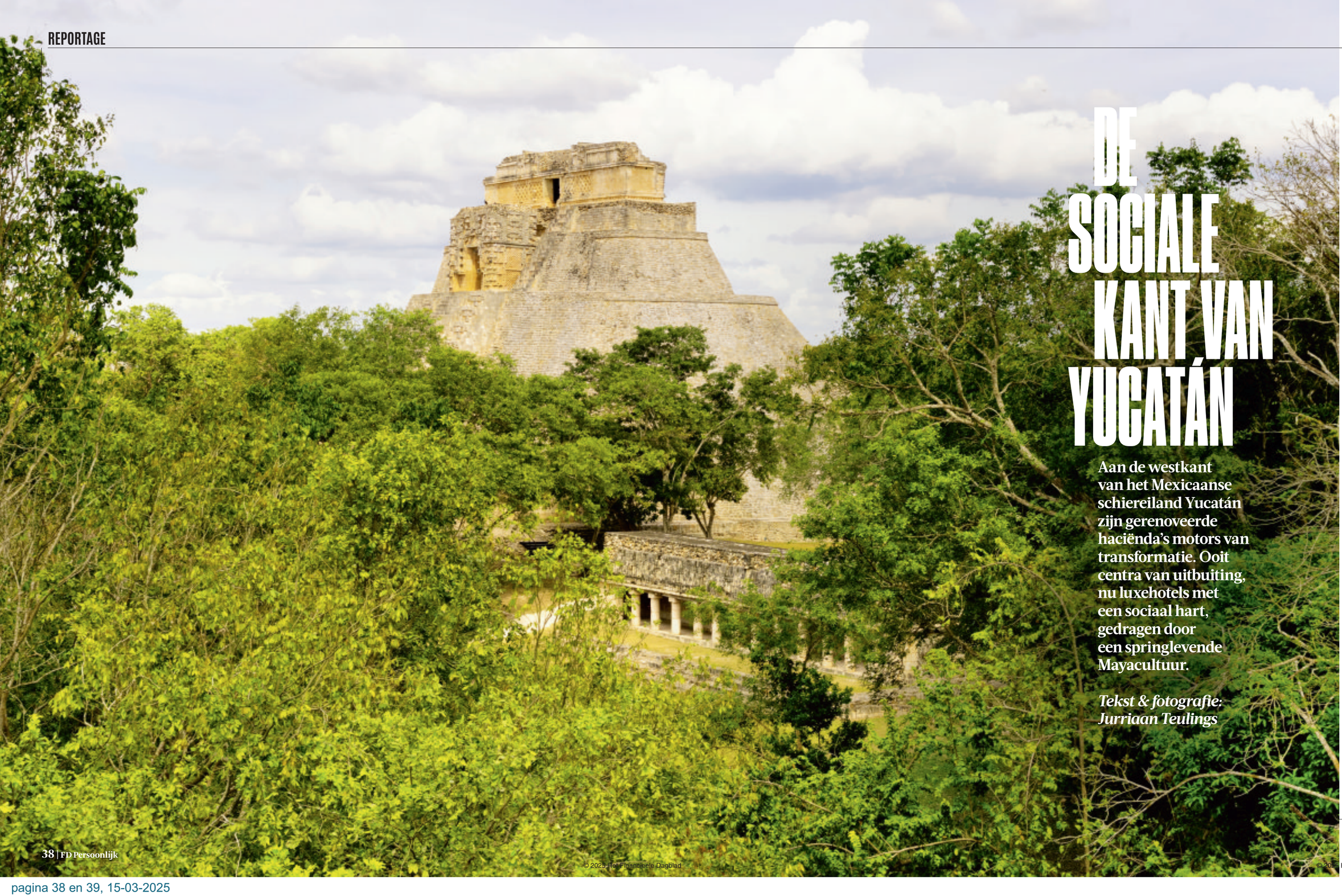

Rondom de piramides van Uxmal, op het schiereiland Yucatán, vind je geen hordes toeristen.

DE SOCIALE KANT VAN YUCATÁN

Aan de westkant van het Mexicaanse schiereiland Yucatán zijn gerenoveerde haciënda's motors van transformatie. Ooit centra van uitbuiting, nu luxehotels met een sociaal hart, gedragen door een springlevende Mayacultuur.

Tekst & fotografie: Jurriaan Teulings

© 2025 Het Financieele Dagblad

© 2025 Het Financieele Dagblad

pagina 38 en 39, 15-03-2025
© Het Financieele Dagblad

Doña Eliza vouwt mijn handen om het zachte, dikke blad van een Mexicaanse oreganoplant en kijkt me met haar honingkleurige ogen intens aan. ‘Adem in, adem uit. Ik breng je op hetzelfde energieniveau als de bijen.’ Ze reikt naar een schaaltje wierook, dat klaarstaat op een klaptafeltje onder een boom, en begint mijn spirituele reiniging. Even verdwijnen we samen in een witte wolk, waaruit geprevelde Mayaspreuken klinken. Dan is het tijd om mijn hand in een bijennest te steken.

De levende Mayacultuur is vreemd genoeg niet het eerste waar de meeste toeristen aan denken bij Yucatán. Ondanks een bevolking van pakweg anderhalf miljoen directe nazaten van de piramidebouwers op het Mexicaanse schiereiland, trekt vooral het erfgoed van de ‘verloren’ beschaving alle aandacht. Het wereldwonder Chichén Itzá bezoek je op een makkelijke dagtrip vanuit de Riviera Maya, het rijtje strandoorden langs de Caraïbische kust ten zuiden van Cancun. Nog dichterbij is Tulum, waar de tempel gewoon op het strand staat. Verder is het daar heerlijk zonnen en snorkelen.

Kanariegeel dorp

Dieper het binnenland in wordt de grens tussen het Maya-erfgoed en het leven van alledag minder sterk getrokken. Zo lijkt een bezoek aan de Akropolis van Ek Balam door afwezigheid van drommen bezoekers al iets meer op een boswandeling. In de kanariegele kleine stad Izamal vind je restaurants, markten, koetsen en fietstaxi’s tussen vier piramides. Eentje staat in de achtertuin van het centrum van

Boven: rond Mérida zijn honderden haciënda’s verslonden door de jungle. Rechts: Haciënda Santa Rosa de Lima.

kunst en ambachten; een andere gaat schuil onder een klooster.

Maní, het stadje dat ik vandaag bezoek, ligt nog verder uit de route. Het heeft een berucht verleden. Dit was de plek van een autodafe, de voltrekking van een vonnis van de Spaanse inquisitie: op een zwarte dag in 1562 liet de franciscaner monnik Diego de Landa alle Maya-codices en religieuze voorwerpen die hij kon vinden vernietigen. Nergens is met zoveel geweld getracht de Mayacultuur uit te roeien. Toch is dit de plek waar de veerkracht van die cultuur het meest opvallend is. Het dorp staat inmiddels bekend om zijn vele *meliponaria’s*, heilige imkerijen, zoals die van Doña Eliza, die getuigen van de spirituele toevlucht die de Mayabevolking vond in de natuur.

Mijn reis begon in de historische hoofdstad Mérida, aan de westkant van het schiereiland, vlak bij de Golf van Mexico. Ooit werden hier fortuinen verdiend met de productie van sisal, een oersterke vezel uit een lokale agavesoort, onmisbaar bij de productie van scheepstouwen. Tijdens de hoogtijdagen van de industriële revolutie werd sisal in honderden haciënda’s rondom de stad verwerkt en verbouwd. De rijkdom is nog af te zien aan de statige rij villa’s langs Paseo Montejo,

Nergens is met zoveel geweld getracht de Mayacultuur uit te roeien

De heilige meliponabijen van Doña Eliza, die volgens de Maya’s een helende werking hebben.

Bloemen in Maní, het dorp dat bekendstaat om zijn vele ‘meliponaria’s’, heilige imkerijen.

In Celestún, ‘tacos borrachos’ met gefrituurde octopus in een saus van donker bier.

een brede boulevard gemodelleerd naar de Champs-Élysées.

Even verderop in de stad logeer ik in Mansion Mérida, een luxehotel in een belle-époquesuikertaart, waar de gewelfde galerijen rondom een groene patio zijn ingericht met kristallen kroonluchters en verfijnd fin-de-siècleмeubilair. Ooit was dit het clubhuis van de lokale elite, een kleine groep families van Spaanse komaf die zich als de *casta divina* (goddelijke kaste) bestempelde.

Europese beschaving

‘De haciënda-eigenaren hadden een neus voor Europese luxegoederen. Niet alleen meubilair, maar ook Franse wijnen en Hollandse kazen kwamen mee met de uit Europese havens terugkerende sisalvloot’, vertelt de eigenaar, Don Raúl Ceasares, me tijdens een diner op het terras. ‘Zeg nou eerlijk, alle beschaving komt toch uit Europa?’

Daar dachten de Maya’s, die generaties lang in een systeem van schuldslavernij in de haciënda’s te werk waren gesteld, wellicht anders over. De casta divina bestond uit dezelfde types die hun voorvaderen dwongen uit de stenen van gesloopte piramides kerken op te trekken. Sinds de sisaleconomie in de jaren veertig tot stilstand kwam, zijn de haciënda’s, net als de Mayasteden van weleer, een voor een door de jungle verslonden. Zodra je de stad verlaat, zie je de ruïnes. Soms vind je nog een stoommachine, waarmee de vezels van de bladeren werden geschraapt, in een door kronkelende wortels uiteengereten machinekamer, als het steampunkdecor van een Indiana Jonesfilm. Meer nog dan de open musea rondom afgestofte piramides, zijn dít de laatste bastions van een millennia oude Mayacultuur. →

De rijkdom is nog af te zien aan de statige rij villa’s langs Paseo Montejo

© 2025 Het Financieele Dagblad

© 2025 Het Financieele Dagblad

pagina 40 en 41, 15-03-2025
© Het Financieele Dagblad

Eind jaren negentig zijn vijf van de haciënda's gerenoveerd en heringericht als een luxehotel. Waterreservoirs werden zwembaden, machinehuizen hotelbars en administratiekantoortjes suites met airconditioning en ligbaden. Een cenote, een zinkgat naar het ondergrondse riviersysteem, werd ingericht als een fabelachtige spa. Haciënda Temozón Sur, de grootste van de vijf, is het pronkstuk: de 17de-eeuwse plantagewoning vol antiek, inclusief koetsen, te midden van weelderige tuinen, heeft inmiddels menig muziek- en filmster en zelfs twee Amerikaanse presidenten ondergebracht.

Sociaal project

Toch staan deze haciëndahotels niet enkel in dienst van vooraanstaande gasten. 'Dit is geen hotelproject, maar een sociaal project', aldus Herman Reeling Brouwer, de Nederlandse general manager. Op de veranda van Temozón Sur vertelt hij hoe de bankier Roberto Hernández Ramírez, een van Mexico's rijkste mannen, in de jaren negentig de haciënda's opkocht en liet renoveren. 'Zijn doel is niet rijk te worden als hotelier, maar ze zelfvoorzienend te maken. Als er al winst zou zijn – die is er nu nog niet –, zou die opnieuw worden geïnvesteerd of gebruikt om extra personeel aan te nemen.'

Zelf raakte Reeling Brouwer betrokken toen het management van de haciënda's begin jaren nul werd overgedragen aan de Starwood-hotelgroep. Met zijn jonge gezin werd hij drie jaar lang in de Mayagemeenschap van Temozón Sur gestationeerd. 'Er was analfabeet personeel, dat alleen Maya sprak, maar we mochten niemand ontslaan', herinnert hij zich. 'Het project was er immers voor hén.'

Chef-kok Wilson Alonzo bereidt maaltijden in een ondergrondse 'pib' (oven).

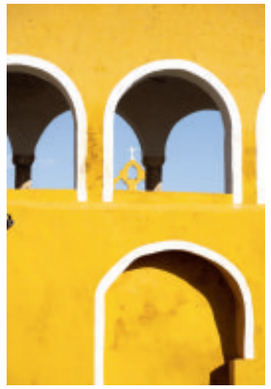

Het klooster van Izamal, goed te bereiken vanaf Haciënda San José.

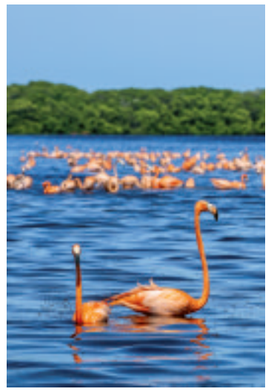

Een felroze flamingokolonie in Celestún.

Waterreservoirs werden zwembaden en machinehuizen hotelbars

Boven: de moderne designwinkel van Taller Maya, in Mérida; links: Haciënda Temozón Sur.

Jurriaan Teulings werd door Sapa Pana Travel, een Nederlandse specialist in reizen door Latijns-Amerika, uitgenodigd voor zijn reis door Yucatán. Deze partij kreeg geen inzage in dit artikel en had geen zeggenschap over de inhoud ervan.

Zijn vrouw, de Argentijnse Maria Carola Diez, werd directeur van de stichting Haciëndas del Mundo Maya, die oorspronkelijk door Hernández werd opgericht om het sociale project te ondersteunen na de verwoestende orkaan Isodore, in 2002. Inmiddels zijn daar ook Taller Maya en Traspatio Maya uit voortgekomen, twee bedrijven die respectievelijk het handwerk en landbouwproducten uit de gemeenschappen verkopen.

Als ik Diez een paar dagen later in de moderne designwinkel van Taller Maya in Mérida ontmoet, vertelt ze hoe de stichting een belangrijke link werd tussen de Mayabevolking en de mondiale wereld van design en gastronomie. Zo ontwierp de Franse modeontwerper Christian Louboutin in samenwerking met de ambachtslieden van Taller Maya zijn Mexicaba-tas. Daarnaast legde de Deense topchef René Redzepi in samenwerking met Traspatio Maya de basis van een infrastructuur die nu 's werelds toprestaurants van zeldzame soorten mais voorziet, die hier volgens een millennia oud systeem worden verbouwd. Het levert de Mayagemeenschappen niet alleen een duurzame inkomstenbron op, maar ook een hernieuwde trots op hun beschaving.

De drie haciënda's waar ik verblijf, worden grotendeels door de lokale bevolking gerund, tot de *sobadoras*, de lokale helers, in de spa's aan toe. Ze bieden een ideale uitvalsbasis voor de minder drukbezochte Mayasites en natuurreservaten aan de westkant van het schiereiland. Bij Uxmal, een archeologische site in de buurt van Haciënda Temozón Sur, tref ik slechts een handvol mensen aan rond de steenmozaïeken en afbeeldingen van de regengod Chac.

Flamingokolonie

Vanuit Haciënda Santa Rosa de Lima bezoek ik de mangrovebossen van Celestún, waar me een enorme felroze flamingokolonie wacht. Haciënda San José is, behalve vertrekpunt voor een trip naar de koloniale stad Izamal en de serene 'privé'-cenote Xocempich, zelf ook een oase van rust. Zelden heb ik ergens zo goed geslapen. Wellicht heb ik dat te danken aan de heilige *ceiba*-boom, waar mijn badkamer omheen is gebouwd, nadat deze boom in de overwoekerde ruïne was aangetroffen.

Of misschien is het toch een nawerking van de bijenceremonie in het stadje Maní. Doña Eliza lijkt haarfijn door te hebben dat zodra de wierrook is opgetrokken, mijn jetlag inslaat. Je zou zeggen: je hand in een bijennest steken, daar word je wel wakker van. Maar deze heilige meliponabijen zijn een vreedzame, angelloze soort. In plaats van te steken, krioelen ze over mijn hand alsof ze me rustig onderzoeken, terwijl ze hoogfrequent zoemen, dat wel. 'Ze proberen de negatieve energie te verwijderen en positieve energie toe te voegen', luidt de verklaring. Deze Mayabehandeling is in ieder geval een succes.

De haciënda's waar ik verblijf, worden door de lokale bevolking gerund

© 2025 Het Financieele Dagblad

© 2025 Het Financieele Dagblad

pagina 42 en 43, 15-03-2025
© Het Financieele Dagblad